

Gezondheidsonderzoek gebruik gevaarlijke stoffen bij Defensie; POMS, Chroom-6 en CARC

Onderzoeksplan WP9 fase 1 : Juridisch (algemeen) / aansprakelijkheid

Auteurs:

Nicola Gundt (UM)
Michael Faure (UM)
Rankie ten Hoopen (UM)
Saskia Klosse (UM)
Lotte Meurkens (UM)
Niels Philipsen (UM)

Duur van onderzoek WP9 fase 1:

10 maanden (maart t/m december 2016)

Inhoud:

Samenvatting onderzoeksplan	2
Publiekssamenvatting onderzoeksplan	2
1 Algemene inleiding	2
1.1 Organisatie van het onderzoek	2
1.2 Onderzoeksvragen	3
1.3 Uitvoering van het onderzoek	4
2 Doel van werkpakket 9 (WP9)	4
3 Onderzoeksvragen van WP9	5
4 Methode	8
5 Producten	9
6 Voorbereidende activiteiten	10
7 Interactie met andere WP's	10
8 Beschrijving onderzoeksteam	11
9 Tijdsplanning	12
10 Begroting	14
BIJLAGE I: Vastgestelde onderzoeksvragen door de Paritaire Commissie	15
BIJLAGE II: Beschrijving consortium en werkpakketten (WP's)	23

**Faculteit der
Rechtsgeleerdheid
Instituut Metro**

Bouillonstraat 1-3
6211 LH Maastricht
Postbus 616
6200 MD Maastricht

T +31 43 38 82222

Samenvatting onderzoeksplan

In werkpakket 9 wordt een generiek beeld geschetst van de informatie die voor een juridische beoordeling van aansprakelijkheid van belang is. Er wordt geen zelfstandig onderzoek naar de feitelijke situatie uitgevoerd. De bevindingen van werkpakket 9 zullen dus niet betrekking hebben op de concrete juridische situatie van concrete werknemers.

In werkpakket 9 wordt de juridische informatie aangereikt die nodig is om die beoordeling te maken en om vast te stellen wat eventueel de omvang van die aansprakelijkheid is. Ook wordt informatie aangereikt die van belang is voor het in kaart brengen van de rechtsverhouding van personen (en mogelijk hun nabestaanden) die in aanraking zijn gekomen met die stoffen ten opzichte van de Staat (Defensie).

In de eerste fase van het onderzoek zal eerst afstemming plaatsvinden met de andere werkpakketten, die uiteindelijk moeten zorgen voor de gegevens waarop de juridische beoordeling moet worden gebaseerd. Die afstemming moet ervoor zorgen dat alle relevante en noodzakelijke feitelijke informatie beschikbaar komt. In de tweede fase wordt vervolgens in het algemeen aangegeven welke positie werkgever en medewerker ten opzichte van elkaar innemen wanneer het gaat om gevaarlijke stoffen en arbeidsomstandigheden. Daarbij komen ook procesrechtelijke kwesties als bewijs en verjaring aan bod. De analyse zal zijn gebaseerd op de huidige stand van wetgeving en rechtspraak en op wat daaraan in de juridische literatuur over deze problematiek is toegevoegd, rekening houdend met de regelgeving en de stand van wetenschap en techniek (State of the art, veiligheidskunde) toen de werkzaamheden feitelijk werden verricht.

Publiekssamenvatting onderzoeksplan

In werkpakket 9 wordt de juridische informatie aangereikt die derden nodig hebben om tot een oordeel te komen omtrent de eventuele aansprakelijkheid van defensie jegens haar (oud-)medewerkers.

De taak van WP9 is hierbij nadrukkelijk niet om zelf een uitspraak te doen over de eventuele aansprakelijkheid van Defensie. Dat blijft ter beoordeling van anderen. Het rapport zal derhalve geen individuele antwoorden bevatten, maar slechts een beschrijving van de juridische situatie. De informatiebrochure zal dit samenvatten in voor leken begrijpelijke bewoordingen.

1 Algemene inleiding

1.1 Organisatie van het onderzoek

Het ministerie van Defensie heeft aan het RIVM gevraagd om te onderzoeken wat de mogelijke effecten voor de gezondheid zijn voor (ex-) medewerkers¹ van Defensie na gebruik van chroom-6 en Chemical Agent Resistant Coating (CARC). Chroomhoudende verf en CARC wordt door

¹ De term "medewerker" wordt hier gebruikt als neutrale term die in het midden laat of betrokkene werkzaam was als ambtenaar, werknemer, inleenkracht of als personeel van door Defensie ingeschakelde derden.

Defensie gebruikt om militaire voertuigen te behandelen tegen corrosie en chemische stoffen. De (ex-)medewerkers melden verschillende typen gezondheidsklachten, waarbij zij zich afvragen of die het gevolg zijn van de werkzaamheden met chroomhoudende verf en CARC. Vooral op POMS-locaties (Prepositioned Organisational Material Storages) van de NAVO werden deze stoffen gebruikt. De POMS-locaties bevinden zich in Brunssum, Eygelshoven, Vriezenveen, Coevorden en Ter Apel. Maar POMS-medewerkers zijn mogelijk ook aan andere gevaarlijke stoffen blootgesteld. Op andere locaties zijn echter ook chroomhoudende verf en CARC gebruikt, alsmede andere gevaarlijke stoffen.

Het onderzoek zal zich in eerste instantie richten op de POMS-locaties en op blootstelling aan chroom-6 en CARC. Het RIVM zal bij het onderzoek ook andere organisaties en onderzoekers met relevante kennis betrekken voor zover nodig om het onderzoek zorgvuldig uit te voeren. Het onderzoek wordt gecoördineerd door het RIVM en uitgevoerd door een consortium van onderzoeksinstituten. Communicatie door het consortium over het onderzoek wordt gecoördineerd door en afgestemd met het RIVM.

Het consortium krijgt vertrouwelijke informatie tot zijn beschikking. Door het deelnemen aan het consortium verbinden consortiumpartijen zich aan de toepasselijke regels omtrent geheimhouding die ook voor rijksambtenaren gelden. Elke consortiumpartij zal bij de uitvoer van het onderzoek de benodigde maatregelen nemen om de vertrouwelijkheid, beschikbaarheid en integriteit van gegevens te garanderen. De werkwijze van het consortium en de afspraken binnen het consortium worden beschreven in een consortium agreement.

Het onderzoek wordt begeleid door een Paritaire Commissie bestaande uit vier vertegenwoordigers van zowel werkgevers- als werknemerszijde, een onafhankelijk voorzitter en een onafhankelijk (wetenschappelijk) expert. Het CAOP (Centrum Arbeidsverhoudingen OverheidsPersoneel) verzorgt het secretariaat van de Paritaire Commissie.

Het onderzoek wordt getoetst door een inhoudelijke klankbordgroep.

De resultaten zullen breed beschikbaar zijn, ook voor andere partijen dan de consortiumpartijen.

1.2 Onderzoeksvragen

Alle (ex-)medewerkers van Defensie die zich hebben geregistreerd bij het CAOP of ABP zijn uitgenodigd om hun vragen door te geven voor het onderzoek. Ook andere belanghebbenden, zoals vakbonden, Defensie, register-experts, letselschade-advocaten, Onderzoeksraad voor de Veiligheid en Nederlands Centrum voor Beroepsziekten, hebben hun vragen doorgegeven. Vragen zijn ook afkomstig uit de 12 informatiebijeenkomsten die in het najaar van 2014 en begin 2015 zijn georganiseerd voor (ex-)medewerkers.

Er zijn meer dan 1.000 vragen doorgegeven om te onderzoeken. Alle doorgegeven vragen zijn geanalyseerd en gebundeld in onderzoeksvragen. Tot nu toe heeft dat geleid tot het opstellen van 34 onderzoeksvragen.

Het RIVM heeft de lijst met onderzoeksvragen voor het "Gezondheidsonderzoek gebruik gevaarlijke stoffen bij Defensie; POMS, chroom-6 en CARC" voorgelegd aan de Paritaire Commissie vergadering van donder-

dag 11 juni 2015. Tijdens de Paritaire Commissie vergaderingen van 11 juni 2015, van donderdag 9 juli 2015 en van 12 november 2015 is de lijst van onderzoeksvragen besproken.

De volledige lijst met onderzoeksvragen is bijgevoegd in bijlage I.

Het vaststellen van onderzoeksvragen door de Paritaire Commissie is een belangrijke stap in het onderzoek omdat onderzoeksvragen de basis vormen voor de onderzoeksplannen en het onderzoek. De vastgestelde onderzoeksvragen geven aan welke vragen prioriteit hebben.

1.3 Uitvoering van het onderzoek

Het RIVM betreft ook andere onderzoeksinstituten met relevante kennis bij het onderzoek voor zover nodig om het onderzoek zorgvuldig uit te voeren. Het onderzoek wordt gecoördineerd door het RIVM en wordt uitgevoerd door een consortium van onderzoeksinstituten. Het consortium is ingericht op basis van de lijst van opgestelde onderzoeksvragen. De onderzoeksinstituten in het consortium hebben de relevante en aantoonbare expertise die nodig is voor het onderzoeken en beantwoorden van de vastgestelde onderzoeksvragen. Daarom vormt en coördineert het RIVM een onderzoeksconsortium. De verantwoordelijkheid bij het inrichten van het consortium ligt bij het RIVM. Het consortium ontwerpt en voert het onderzoek uit.

De consortiumpartijen zijn:

- RIVM (Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu)
- Universiteit Utrecht
- TNO (Nederlandse Organisatie voor toegepast-natuurwetenschappelijk onderzoek)
- Universiteit Maastricht

Op basis van de lijst van onderzoeksvragen zijn een aantal zogenaamde werk pakketten (WP) ingericht voor het onderzoeken van bij elkaar horende onderzoeksvragen, zie bijlage II. Per WP is er een WP leider die verantwoordelijk is voor uitvoer van het onderzoek binnen het WP, en per WP zijn er een of meerdere trekkers die verantwoordelijk zijn voor de uitvoering van deelonderzoeken binnen het WP.

Onderzoeksvragen die door de Paritaire Commissie zijn vastgesteld worden door het consortium uitgewerkt in verschillende onderzoeksplannen per deelonderzoek (gebaseerd op de verschillende WP's).

2 Doel van werkpakket 9 (WP9)

In werkpakket 9 wordt een generiek beeld geschetst van de informatie die voor een juridische beoordeling van aansprakelijkheid van belang is. Er wordt geen zelfstandig onderzoek naar de feitelijke situatie uitgevoerd. De bevindingen van werkpakket 9 zullen dus niet betrekking hebben op de concrete omstandigheden van concrete gevallen.

In werkpakket 9 wordt de juridische informatie aangereikt die Defensie of derden nodig hebben om die beoordeling te maken en om vast te stellen wat eventueel de omvang van die aansprakelijkheid is. Ook wordt informatie aangereikt die van belang is voor het in kaart brengen van de

rechtsverhouding van personen (en mogelijk hun nabestaanden) die in aanraking zijn gekomen met die stoffen ten opzichte van de Staat (Defensie).

WP9 wordt uitgevoerd in twee fases. In de eerste fase wordt allereerst nagegaan welke aanvullende informatie in de overige WP's eventueel nog verzameld zou moeten worden om het aansprakelijkheidsrechtelijke kader volledig te schetsen.

In de tweede fase worden de juridische uitgangspunten met betrekking tot de aansprakelijkheid van de (oud-)werkgever in kaart gebracht. Gezien de focus van het project op blootstelling van (oud) medewerkers aan gevaarlijke stoffen in het algemeen, en chroom-6 in het bijzonder, zal bijzondere aandacht worden besteed aan de regels met betrekking tot gevaarlijke stoffen, zoals omkering van de bewijslast en dergelijke. Ook zal worden ingegaan op de omstandigheden waaronder is gewerkt, wat er (op enig moment) over die stof bekend is geworden, wanneer er met de stof is gewerkt, de regels en de stand van wetenschap en techniek (State of the art, veiligheidskunde) die op de verschillende werkverhoudingen van toepassing waren, en de instructies die aan de medewerkers zijn gegeven.

De juridische informatie die in de tweede fase wordt verzameld, zal ook beschikbaar komen in een voor het publiek heldere en begrijpelijke vorm. Dit onderzoeksplan heeft betrekking op zowel de eerste als de tweede fase.

3 Onderzoeksvragen van WP9

Onderzoeksvraag 28 is door de Paritaire Commissie vastgesteld als volgt:

"28. Wat is de procedure naar aanleiding van de uitkomsten van het onderzoek?

- Aansprakelijkheid Defensie
- Erkenning
- Bewijslast
- Schadevergoeding
- Verjaring
- Nabestaanden
- Hypotheek
- Zorgverzekering"

De vraag is een samenvatting in telegramstijl van de verschillende vragen die aan de onderzoekers van het RIVM zijn gesteld door (voormalige) medewerkers van Defensie en andere stakeholders op het punt van schade en aansprakelijkheid (zie hiervoor par. 1.2). Die vragen zijn opgenomen in een geaggregeerde vragenlijst, waaruit blijkt welke achterliggende vragen corresponderen met de korte aanduidingen in onderzoeksvraag 28.

De onderzoekers van WP9 hebben dit uitgewerkt in de volgende generieke subvragen voor onderzoeksfase 1:²

- a. *Aangezien de vraag of de werkgever heeft voldaan aan zijn zorgplicht de kern is van alle vragen omtrent aansprakelijkheid, moet in de eerste plaats de zorgplicht van de werkgever in kaart worden gebracht.
Daarvoor moet eerst worden nagegaan welke geschreven en ongeschreven normen gedurende de tijd die het onderzoek beslaat ten aanzien van gevaarlijke stoffen, in het bijzonder Chroom-6, bestonden. Daarbij zal worden aangegeven onder welke omstandigheden er een zelfstandige onderzoeksplicht van de werkgever bestond ingeval geschreven en ongeschreven normen ontbreken. Daarna zal moeten worden beschreven welk veiligheidsniveau een werkgever behoort na te streven en in hoeverre het ervaringsfeit dat werknemers die langer met bepaalde gevaren werken, niet meer de verplichte zorgvuldigheid in acht nemen, een rol speelt. Ten slotte zullen de algemene kaders worden weergegeven omtrent de vraag wanneer en hoe een werkgever behoort te handelen, wanneer de zorgplicht ontstaat.*
- b. *Omdat de (omvang van) de zorgplicht afhankelijk is van de wettelijke grondslag ervan, is het daarnaast noodzakelijk om onderscheid te maken tussen verschillende groepen oud-medewerkers. Immers, vóór inwerkingtreding van artikel 7:658 lid 4 BW bestond voor de aansprakelijkheid voor schade van ingeleend personeel geen wettelijke grondslag. Ook is niet zonder meer duidelijk dat de zorgplicht van de overheidswerkgever ten opzichte van zijn ambtenaren op dezelfde wijze wordt ingevuld als de zorgplicht in het civiele recht. Derhalve zullen de verschillende aansprakelijkheidsregimes in kaart moeten worden gebracht, zodat duidelijk is welk regime van toepassing is. Daarbij valt niet uit te sluiten dat uiteindelijk zal blijken dat geen onderscheid hoeft te worden gemaakt.*
- c. *Een bijzonder belangrijk aspect in de uiteenzetting van het theoretische kader omtrent aansprakelijkheid is het causaal verband tussen de schending van de zorgplicht van de werkgever enerzijds en de bij de werknemer ingetreden schade anderzijds. Dit juridische causale verband moet worden onderscheiden van het feitelijke causale verband, omdat uiteindelijk de verdeling van de bewijslast een rol zal spelen. Ook moet hier aandacht worden besteed aan de vraag of de schade niet, ondanks de voorzorgsmaatregelen, toch zou (kunnen) zijn ingetreden.*
- d. *Zodra duidelijk is hoe de zorgplicht en het causale verband tussen de (beweerde) schade en de schending van die zorgplicht moeten worden beoordeeld, komt het begrip "schade" aan de orde. In dit verband wordt bezien welke vormen van schade voor vergoeding in aanmerking (kunnen) komen. Te denken valt aan fysieke schade, maar ook aan psychische schade (denk aan trauma's of angst*

² Het onderdeel "erkenning" is niet uitgewerkt als deel van de onderzoeksvragen. Het betreft hier immers een beleidskwestie waarover Defensie zelf een beslissing moet nemen. De rapportage van WP9 kan hooguit als basis voor een dergelijke beslissing dienen.

voor ziekte, confrontatie met zieke collega's, de zogenaamde shockschade, maar ook de "renteneurose" kan een rol spelen, dat wil zeggen de schade die ontstaat doordat men gefixeerd is op schadevergoeding). Ook kan worden gedacht aan medische kosten en secundaire gevolgen, zoals wanneer alleen op ongunstige voorwaarden een hypothecaire lening of verzekering kan worden afgesloten).

- e. Hiermee samenhangend, en vanwege de uitdrukkelijke vragen hieromtrent zal ook aandacht worden besteed aan de nabestaanden van (vermeende) chroom-6 slachtoffers. Hebben deze nabestaanden een zelfstandig recht op vergoeding van schade? Denk aan medische kosten, gederfde levensvreugde en dergelijke, maar ook gewone rechtsopvolging. Zo ja, (hoe) kan de kring van rechthebbers worden afgebakend? En hoe moeten die aanspraken geldend worden gemaakt (langs civielrechtelijke of bestuursrechtelijke weg)?
- f. Omdat artikel 7:658 BW een alles- of niets- bepaling is, leidt de voorgaand weergegeven beslisboom bij toepassing ervan op de concrete casus in principe tot een antwoord ja, aansprakelijk, en dan wel voor alle schade, of nee, niet aansprakelijk, en wel voor geen enkel onderdeel. In de jurisprudentie is ten aanzien van asbestblootstelling afstand gedaan van deze benadering. Indien blijkt dat de aandoeningen die in verband worden gebracht met blootstelling aan chroom-6 multicausaal zijn, dient dus te worden onderzocht of ook in deze gevallen aan de hand van de bestaande jurisprudentie ruimte bestaat om een proportionele aansprakelijkheid te bepleiten. Daarvoor moet echter wel duidelijk worden dat gevallen die in verband worden gebracht met chroom-6 of andere toxische stoffen ook zouden kunnen worden toegeschreven aan andere oorzaken (zoals longkanker bij een rokende medewerker of een werkverleden bij een andere werkgever die met gevaarlijke stoffen werkt).
- g. Het laatste grote vragencomplex heeft betrekking op het bewijsrecht. Hier komen de vragen omtrent stelplicht en bewijslast van werkgever en werknemer aan de orde. Omwille van de helderheid is ervoor gekozen dit aspect apart te behandelen en niet in te vlechten in de aspecten zorgplicht, causaliteit en schade. Het onderzoek zal een helder beeld schetsen van de stelplicht van de werknemer ten aanzien van de schade, de "toedracht" van die schade en het causaal verband met de werkzaamheden, en daarnaast ingaan op de mogelijke verweren van de werkgever en de daaraan verbonden bewijslast. In het bijzonder zal daarbij de zgn. omkeringsregel aan bod komen, die door middel van een rechterlijk vermoeden het slachtoffer een bewijsrechtelijke bescherming beoogt te bieden. Verder zal worden nagegaan hoe de verzwaarde betwistplicht van de werkgever de bewijspositie van beide partijen kan beïnvloeden.
- h. In het verlengde van onderdeel g zal vervolgens worden ingegaan op de vraag hoe dergelijk bewijs moet of kan worden geleverd. Kan dat bijvoorbeeld alleen door rapporten van artsen of deskundigen of ook door de verklaring van de medewerker zelf, welke maatstaven worden daarbij aangelegd (moet het bewijs bijvoor-

beeld waterdicht zijn of is het voldoende dat het causaal verband aannemelijk is) en in welke gevallen is tegenbewijs mogelijk?

- i. Ten slotte zal, indien nodig, worden ingegaan op andere procesrechtelijke aspecten zoals verjaring. Daarbij zal met name een rol spelen in hoeverre stilzitten aan de zijde van de werknemer nadat de schade zich heeft geopenbaard, kan leiden tot verjaring van de vordering. Mogelijk kan dit onderdeel vervallen indien Defensie besluit op verjaring geen beroep te zullen doen.*

De uiteenzetting van de boven weergegeven aspecten moet het mogelijk maken om aan de hand van de geleverde informatie omtrent het aansprakelijkheidsrecht in combinatie met de feiten die in het onderzoek naar voren komen, het handelen van defensie te toetsen. Doel is dus om dit toetsingskader te verschaffen. De aansprakelijkheidsvraag zelf zal uiteraard niet aan de orde komen.

In onderzoeksfase 1 vindt de afstemming plaats met de andere WP's. Die afstemming hangt samen met de beantwoording van vorenstaande vragen. Voor die afstemming zullen de onderzoeksplannen van de andere WP's nauwgezet worden bestudeerd. Vooralsnog lijkt nadere afstemming nodig te zijn op een punt:

- De grootste onduidelijkheid voor WP9 bestaat op dit moment ten aanzien van de vraag op welke juridische basis de medewerkers op de POMS-locaties en elders hun werkzaamheden verrichtten. Gaat het uitsluitend om ambtenaren, zijn arbeidscontractanten ingezet, is met uitzendkrachten of gedetacheerd personeel gewerkt of met vormen van onderaanneming? De antwoorden op deze vragen zijn relevant voor de vraag naar de juridische grondslag en invulling van de zorgplicht van de werkgever en eventueel ook de aansprakelijkheid. Indien er op meerdere rechtsgrondslagen wordt gewerkt, dienen al die rechtsgrondslagen te worden geanalyseerd. Dat is van invloed op de omvang van de werkzaamheden, en zou dus van tevoren duidelijk moeten zijn. Indien derden op basis van de uitkomsten van WP9 uitspraken zouden willen doen over de rechtspositie van de verschillende groepen, moet voor die derden immers helderheid bestaan welke toetsingsmaatstaf dient te worden aangelegd.*

4 Methode

De vraagstelling van WP9 is een zuiver juridische. Het empirische onderzoek en het onderzoek naar de feiten worden immers in WP2 t/m WP8 uitgevoerd, eventueel na afstemming met WP9. De toe te passen methode zal dan ook niet afwijken van wat onder juristen gebruikelijk en algemeen aanvaard is wanneer het gaat om het doen van uitspraken over het geldende recht.

Deze methode is gebaseerd op een onder juristen binnen een bepaald rechtstelsel (in dit geval het Nederlandse rechtstelsel) bestaande con-

sensus over identiteit, betekenis en onderling gewicht van de juridische bronnen (rechtsbronnen).

Uitgangspunt is dan ook de rechtsregel. Deze kan afkomstig zijn uit een wet of lagere nationale regelgeving, maar kan ook uit het internationale en Europese recht afkomstig zijn. Deze regels zijn vaak in de rechtspraak verfijnd en/of aangevuld. Jurisprudentie zal dus een tweede kernbron van het onderzoek zijn. In de derde plaats zal gebruik worden gemaakt van juridische (en eventueel aanpalende, bv arbeidsgezondheidskundige) literatuur.

Omdat voor gevallen als deze de regelgeving alleen algemene kaders geeft, zal het grootste deel van het onderzoek betrekking hebben op een analyse van de rechtspraak, aangezien hier de noodzakelijke verfijningen zijn te vinden.

Bij het uitleggen van wet, jurisprudentie en literatuur spelen de gebruikelijke uitlegregels voor taaluitingen een belangrijke rol. Taaluitingen worden zodanig geïnterpreteerd dat deze een samenhangend, begrijpelijk en consistent geheel vormen. Daarbij speelt de juridische context een belangrijke rol. Voor juristen hebben woorden en zinswendingen geregeld een betekenis die gevormd is door een lange juridische traditie en dus af kunnen wijken van de betekenis in de omgangstaal.

Uiteindelijk is rechtswetenschap geen empirische wetenschap en geen wiskunde. Er worden uitspraken gedaan over hoe bepaalde regels in de werkelijkheid zouden behoren te functioneren, maar dat is een juridische werkelijkheid en die is minder homogeen dan de wereld van de reageerbuisen in een chemisch laboratorium. In feite probeert de jurist uiteindelijk te voorspellen wat een beslisser die niets anders voor ogen staat dan het toepassen van het recht, in een concreet geval zal beslissen. In dit onderzoek zal dan ook een juridisch kader worden geschetst, indien mogelijk verhelderd / aangevuld door een beslisboom. Daarin zal worden verwoord hoe de juridische regels in onderling verband, dus uitgaand van wet zoals verfijnd in rechtspraak en eventueel uitgelegd in de literatuur, in het veld van het aansprakelijkheidsrecht met betrekking tot het omgaan met gevaarlijke stoffen eruit zien. De laatste stap, het toepassen van de regels op de concrete casus, zal in deze opdracht echter achterwege blijven, aangezien het niet aan de onderzoekers is om hieromtrent uitspraken te doen.

5 Producten

Vanwege de verschillende doelgroepen die door dit werkpakket geïnformeerd dienen te worden en gelet op de afstemming met de tweede fase van WP9, wordt een vijftal producten gemaakt:

1. Een interne rapportage waarin, na overleg met de onderzoeksteams van de betrokken WP's, zal worden aangegeven welke informatie er nog nodig is om het toetsingskader uit WP9 toe te kunnen passen, uiteraard voor zover nog niet in dit onderzoek is voorzien.

2. Een extern beschikbaar te stellen juridisch-wetenschappelijk rapport, met daarin de informatie die voor derden nodig is voor de beoordeling van de vragen naar
 - aansprakelijkheid van de werkgever voor blootstelling van de medewerker aan chroom-6 en eventueel andere uit het RIVM-onderzoek naar voren komende gevaarlijke stoffen (bij schending van de zorgplicht), nogmaals: WP9 reikt alleen de theoretische kaders aan en doet geen uitspraken over de aansprakelijkheid van defensie ten aanzien van groepen werknemers of individuele werknemers;
 - de schadeposten die voor vergoeding in aanmerking komen indien sprake is van aansprakelijkheid;
 - de positie van de nabestaanden van een medewerker ten opzichte van wie de opdrachtgever aansprakelijk is voor schade geleden als gevolg van blootstelling aan stoffen als chroom-6.
 - eventuele matiging van de schade in gevallen waarin alternatieve schadeoorzaken kunnen hebben bijgedragen aan het ontstaan van de schade;
 - de bewijslast van het causaal verband, de wijze waarop bewijs en tegenbewijs kunnen worden geleverd;
 - indien nodig, eventuele verjaring van vorderingen van medewerkers en de mogelijke schorsing en stuiting daarvan;
3. Een extern beschikbaar te stellen informatiebrochure voor leken waarin de in het rapport opgenomen bevindingen overzichtelijk in leekentaal worden weergegeven.
4. Een illustratieve voorlichtingsfilm: input vanuit dit WP deelonderzoek betreft script ondersteuning van de filmmakers om een juiste verbeelding van informatie te bewerkstelligen.

Alle producten worden opgesteld in de Nederlandse taal.

6 Voorbereidende activiteiten

De onderzoeksplannen van de werkpakketten 1 t/m 8 zijn doorgenomen. Verder zijn geen specifieke voorbereidende activiteiten uitgevoerd of gepland anders dan het opstellen van de onderzoeksplannen en het daarmee verband houdende overleg.

7 Interactie met andere WP's

Gelet op de sterke samenhang met de onderzoeksvragen van WP8 zal moeten worden gewaarborgd dat die vragen volledig worden beantwoord en dat geen dubbel werk wordt verricht. Er is daarom besloten dat een onderzoeker van WP8.1 (deelonderzoek 1 van WP8) en een onderzoeker van WP8.2 (deelonderzoek 2 van WP8) een adviserende en afstemmende rol zullen vervullen in WP9.

8 Beschrijving onderzoeksteam

Het onderzoeksteam van de UM bestaat uit:

- Prof. Dr. M.G. (Michael) Faure LL.M.: onderzoeksleider en deskundige op het gebied van het aansprakelijkheidsrecht
- Prof. Mr. S. (Saskia) Klosse: onderzoeksleider en deskundige op het gebied van het sociaal recht
- Dr. N. (Nicola) Gundt: hoofdonderzoeker en deskundige op het gebied van het arbeidsrecht en het aansprakelijkheidsrecht
- Mr. Dr. R.C. (Lotte) Meurkens LL.M.: hoofdonderzoeker en deskundige op het gebied van het aansprakelijkheidsrecht en het procesrecht
- Mr. Dr. M.M. (Rankie) ten Hoopen: onderzoeker en deskundige op het gebied van het gezondheidsrecht
- Dr. N.J. (Niels) Philipsen: projectmanager en contactpersoon

Indien het voor de uitvoering van het onderzoek noodzakelijk is worden andere experts ingezet.

Michael Faure is wetenschappelijk directeur van het Onderzoeksinstituut METRO en hoogleraar in het Vergelijkend en Internationaal Milieurecht aan de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Universiteit Maastricht. In 1995 werd tevens benoemd als Wetenschappelijk Directeur van de Onderzoeksschool Ius Commune. Sinds 1 februari 2008 is hij parttime hoogleraar rechtsvergelijkend privaatrecht en economisch recht in het Rotterdam Institute of Law & Economics (RILE) van de Erasmus Universiteit in Rotterdam en academisch directeur van het European Doctorate in Law and Economics (EDLE) programma. Michael is onderzoeksleider van dit onderzoek.

Saskia Klosse is hoogleraar sociaal recht aan de Universiteit Maastricht. Haar voornaamste onderzoeksgebied ligt op het terrein van het arbeids- en het sociale zekerheidsrecht, zowel vanuit nationaal als internationaal perspectief. De focus is daarbij gericht op kwesties die samenhangen met werkloosheid, ziekte, arbeidsongeschiktheid, arbeidsomstandigheden, preventie en re-integratiebevordering en grensoverschrijdende arbeid. Hiernaast houdt zij zich bezig met de relatie tussen aansprakelijkheid en verzekering en het Europese coördinatierecht op het terrein van de sociale zekerheid. Zij participeert in Europese onderzoeksnetwerken en multidisciplinaire samenwerkingsverbanden en was jaren lang rechter plaatsvervanger bij de Rechtbank Den Haag. Ook was zij lid van de Commissie Bakker die in 2008 het rapport 'Een toekomst die werkt' uitbracht. In september 2014 werd zij kroonlid van de SER. Saskia is onderzoeksleider van dit onderzoek.

Nicola Gundt studeerde in Trier (Duitsland) en vervolgens aan de European Law School van de Universiteit Maastricht. Zij promoveerde in 2009 aan de Universiteit Utrecht op een rechtsvergelijkend onderzoek naar de mogelijkheid om de eenzijdige wijziging van het arbeidscontract in te zetten als middel om de interne flexibiliteit van ondernemingen te vergroten (Wijziging van de arbeidsovereenkomst: een instrument voor interne flexibiliteit?). In 2011 is zij uitgenodigd in Bordeaux op een conferentie omtrent psychosociale arbeidsrisico's en in 2014-15 werkte zij mee aan

een door Stichting Instituut GAK gefinancierd onderzoek naar schade-compensatie bij beroepsrisico's. Zij is als hoofdonderzoeker verbonden aan dit onderzoek.

Lotte Meurkens studeerde aan de Universiteit Utrecht en de Universiteit Maastricht. Zij behaalde masters in Europees recht en Privaatrecht. Middels stages deed zij ervaring op in de rechterlijke macht en de advocatuur. In 2014 promoveerde zij op een onderzoek naar de mogelijkheid *punitive damages* te integreren in continentaal Europa, waaronder het Nederlandse aansprakelijkheidsrecht (*Punitive damages: The Civil Remedy in American law, Lessons and Caveats for Continental Europe*, Kluwer Deventer, 2014). Zij is vanaf 2008 verbonden aan de UM.

Rankie ten Hoopen studeerde aan de Rijksuniversiteit Groningen. Zij is, na een tijdelijke aanstelling bij de vakgroep Burgerlijk Recht van Groningse juridische faculteit, in 1985 in dienst getreden bij de Universiteit Maastricht. Zij is daar sindsdien werkzaam bij de juridische faculteit; tussentijds is zij enkele jaren verbonden geweest aan de faculteit gezondheidswetenschappen. In 2001 is zij gepromoveerd op een onderzoek naar de civielrechtelijke aansprakelijkheid voor schade door het gebruik van geneesmiddelen, in het bijzonder de aansprakelijkheid van de apotheker. Naast haar werkzaamheden bij de universiteit, in de functie van universitair docent gezondheidsrecht (met mede aandacht voor onderwerpen op het raakvlak gezondheidsrecht/arbeidsrecht), is zij werkzaam in de praktijk, parttime bij een advocatenkantoor (praktijkgroep zorg) en verder als lid van enkele commissies binnen het universitair medisch centrum Maastricht.

Niels Philipsen is UHD rechtseconomie en werkt sinds 1998 aan de UM bij het onderzoeksinstituut METRO (tot 2003 als promovendus, daarna als senior onderzoeker). Hij heeft onderzoek gedaan op het brede terrein van de rechtseconomie, met specialisaties in mededingingsrecht, aansprakelijkheidsrecht en verzekering (waaronder ook arbeidsrisico's) en vrije beroepen. Hij heeft als onderzoeker en projectmanager gewerkt in vele projecten voor binnen- en buitenlandse opdrachtgevers. Op het terrein van dit specifieke onderzoek was hij als onderzoeker o.a. betrokken bij de door Stichting Instituut GAK gefinancierde projecten 'Leerzame Schadeclaims: leren van worst case scenario's als opstap naar effectieve interventie en preventie rond beroepsziekten' (2007/8) en recentelijk over schadecompensatie bij beroepsrisico's. Niels is de contactpersoon namens de trekker van dit deelonderzoek (UM – METRO).

Het onderzoeksteam zal worden bijgestaan door een onderzoeker uit WP8.1 en een onderzoeker uit WP8.2. Deze onderzoekers krijgen een adviserende en afstemmende rol. Over de feitelijke omvang van hun werkzaamheden valt op dit moment niets te zeggen.

9 Tijdsplanning

In onderstaande tabel is per fase de verwachte doorlooptijd van WP9 aangegeven uitgaande van een startdatum van 1 maart 2016. Voor pro-

duct 4 (de illustratieve voorlichtingsfilm) is het onderzoeksteam afhankelijk van anderen, zodat daarvoor slechts kan worden aangegeven wanneer de scriptinformatie kan worden aangeleverd.

Out-put	Omschrijving	Maand											
		mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec		
Interne rapportage afstemming WP9 en WP2-WP8													
	Bestuderen onderzoeksplannen												
	Overleg met WP2-WP8												
	Intern rapport												
Externe rapportage onderzoeksvraag 28													
	Literatuurstudie en inventarisatie relevante rechtspraak												
	Concept-rapport												
	Definitief rapport												
Informatiebrochure in leken taal/scriptinput voorlichtingsfilm													
	Scriptinput voorlichtingsfilm												
	Informatiebrochure												

10 Begroting

Taak	Kosten (EUR)
1. Afstemming WP9 en WP2-WP8	5.000
2. Extern rapport onderzoeksvraag 28	45.000
3. Informatiebrochure in leken taal extern	4.000
4. Scriptinput voorlichtingsfilm	5.000
Assistentie onderzoekers WP8.1 en WP8.2	p.m.
Totaal	59.000 + p.m.

De geraamde kosten zijn exclusief BTW. De kosten zijn inclusief reiskosten en andere niet-personele uitgaven.

BIJLAGE I: Vastgestelde onderzoeksvragen door de Paritaire Commissie

Het RIVM heeft de lijst met onderzoeksvragen voor het "Gezondheidsonderzoek gebruik gevaarlijke stoffen bij Defensie; POMS, chroom-6 en CARC" voorgelegd aan de Paritaire Commissie vergadering van 11 juni 2015. Tijdens de Paritaire Commissie vergaderingen van 11 juni 2015, van 9 juli 2015 en van 12 november 2015 is de lijst van onderzoeksvragen besproken.

De volgende categorieën en vragen zijn door de Paritaire Commissie op 11 juni 2015, 9 juli 2015 en 12 november 2015 vastgesteld om uitgewerkt te worden in onderzoeksplannen:

- Categorie: **Chroom-6**, vraag 1-3
- Categorie: **CARC**, vraag 4-6
- Categorie: **Blootstelling**, vraag 7-10
- Categorie: **Kinetiek**, vraag 11
- Categorie: **Effecten**, vraag 12-17 en 18
- Categorie: **Normen/recht op bescherming**, vraag 20-21
- Categorie: **Risico**, vraag 22-27
- Categorie: **Aansprakelijkheid/juridisch**: vraag 28
- Categorie: **Medische testen/onderzoek**, vraag 29-33
- Categorie: **Manier van onderzoek doen**, vraag 34

De vraag 19 (schadelijke effecten op milieu door chroom-6 en/of CARC) is in deze vergaderingen nog niet vastgesteld om uitgewerkt te worden in een onderzoeksplan door de Paritaire Commissie.

Introductie

De lijst van onderzoeksvragen voor het RIVM-onderzoek "Gezondheidsonderzoek gebruik gevaarlijke stoffen bij Defensie; POMS, chroom-6 en CARC" is gebaseerd op de verzamelde vragen van alle belanghebbenden, waaronder (ex-)medewerkers van Defensie, Ministerie van Defensie, kamerbrieven en kamervragen, vakbonden, register-experts, letselschade advocaten, Nederlands Centrum voor Beroepsziekten en Onderzoeksraad voor de Veiligheid.

Op dit moment is deze lijst van onderzoeksvragen een **groeidocument** omdat het verzamelen van vragen van belanghebbenden nog door gaat.

Alle vragen die door belanghebbenden zijn gesteld zijn gecategoriseerd. Alle verzamelde vragen van alle belanghebbenden zijn vertaald naar een (kortere) lijst met onderzoeksvragen, waarin al deze verzamelde vragen zijn verwerkt. Ook de onderzoeksvragen zijn op dezelfde wijze gecategoriseerd als de vragen van belanghebbenden, waardoor het transparant is welke vragen zijn gebruikt voor het formuleren van welke onderzoeksvragen.

Als onderzoeksvragen zijn twee typen onderzoeksvragen te onderscheiden:

- a) Onderzoeksvragen die met algemeen (wetenschappelijk) literatuuronderzoek kunnen worden beantwoord. Dit zijn onderzoeksvragen die niet specifiek voor de Defensie situatie hoeven te zijn.
- b) Specifieke onderzoeksvragen met betrekking tot de Defensie situatie. Beantwoording van deze specifieke onderzoeksvragen met betrekking tot de Defensie situatie kan betekenen dat informatie op basis van onderzoeksvragen (a) en (b) gecombineerd moeten worden. Het signaleren van onvolledigheden in de kennis en informatie maakt ook deel uit van het beantwoorden van onderzoeksvragen, evenals het bepalen van de noodzaak tot verder onderzoek.

Als er in de onderzoeksvragen wordt gesproken over (ex-)medewerkers van Defensie dan betekent dat in de bredere zin ook uitzendkrachten en burgerpersoneel dat niet in dienst was bij Defensie, maar die wel werkzaamheden hebben uitgevoerd voor Defensie.

De vragen zijn opgesteld voor chroom-6 en CARC. Voor andere gevaarlijke stoffen zouden dezelfde onderzoeksvragen opgesteld kunnen worden. Het RIVM coördineert het onderzoek en dit kan betekenen dat specifieke vragen ook door andere partijen/experts buiten het RIVM kunnen worden beantwoord.

Onderzoeksvragen

Hieronder staan de onderzoeksvragen per categorie, en per categorie is het onderscheid gemaakt tussen vragen die met algemeen (wetenschappelijk) literatuur kunnen worden onderzocht (zogenaamde algemene vragen) en specifieke vragen met betrekking tot de Defensie situatie (zogenaamde vragen mbt Defensie situatie).

CHROOM-6

Algemene vragen

1. Wat is chroom(-6)?
 - a. Wat zijn de verschijningsvormen van chroom?
 - b. Heeft chroom een essentiële functie in het lichaam?
 - c. Wat zijn de eigenschappen van chroom-6 (o.a. fysisch- chemische eigenschappen)?
 - d. Waar wordt chroom-6 toegepast en waarvoor (toepassing, sectoren, materialen)?

Vragen mbt Defensie situatie

2. Welke producten waarmee bij Defensie is gewerkt bevatten chroom-6 (per locatie, werkzaamheden, tijdsperiode)?
3. Welke gehalten aan chroom-6 bevatten deze producten (per locatie, werkzaamheden, tijdsperiode)?

CARC (chemical agent resistant coating)

Algemene vragen

4. Wat is CARC?
 - a. Wat is de samenstelling van CARC?

- b. Wat zijn de eigenschappen van CARC (o.a. fysisch- chemische eigenschappen)?
- c. Waar wordt CARC toegepast en waarvoor (toepassing, sectoren, materialen)?

Vragen mbt Defensie situatie

5. Welke producten zijn bij Defensie gebruikt als CARC (per locatie, werkzaamheden, tijdsperiode)?
6. Wat was de samenstelling van deze producten (per locatie, werkzaamheden, tijdsperiode)?

BLOOTSTELLING

Algemene vragen

7. Hoe kun je met chroom-6 en/of CARC in contact komen?
 - a. In welke materialen/producten zit chroom-6 en/of CARC, incl. de producten die door de consument worden gebruikt?
 - b. Wat is de blootstelling aan chroom-6 (inhalatoir, dermaal en oraal) via de leefomgeving of levensstijl (o.a. voeding, roken, water, buitenlucht)?
 - c. In welke arbeidssituaties, bij welke werkzaamheden en in welke tijdsperiodes (buiten Defensie) is blootstelling aan chroom-6 en/of CARC mogelijk (inhalatoir, dermaal en oraal) en wat is daarbij de blootstelling?

Vragen mbt Defensie situatie

8. Wat was/is de blootstelling (inhalatoir, dermaal en oraal) aan chroom-6 en/of CARC voor (ex-)medewerkers van Defensie?
Gebruikmakend van beschikbare informatie (uit documenten van Ministerie van Defensie en gesprekken met (ex-)werknemers en eventueel vervolgonderzoek) over:
 - locatie
 - functie
 - werkzaamheden
 - werkomstandigheden
 - blootstellingsduur
 - tijdsperiode
 - beschermingsmaatregelen
9. Aan welke andere gevaarlijke stoffen werden (ex-)medewerkers van Defensie blootgesteld?
10. Wat was/is de blootstelling (inhalatoir, dermaal en oraal) aan deze andere gevaarlijke stoffen?

KINETIEK

Algemene vragen

11. Wat doet het lichaam met chroom-6 en/of CARC?
 - a. Opname
 - b. Verdeling
 - c. Omzetting
 - d. Uitscheiding

EFFECTEN

Algemene vragen

12. Welke effecten op de gezondheid zijn gerelateerd aan blootstelling aan chroom-6 en/of CARC? En wat is de tijdsduur tussen blootstelling

aan chroom-6 en/of CARC en openbaren van de effecten op de gezondheid?

13. In hoeverre zijn er nog onvolledigheden in de kennis en informatie met betrekking tot effecten op de gezondheid en relatie met blootstelling aan chroom-6 en/of CARC?
14. Welke effecten op de gezondheid voor familieleden en nageslacht zijn gerelateerd aan blootstelling aan chroom-6 en/of CARC?
15. Welke zeer vroege effecten op de gezondheid zijn gerelateerd aan blootstelling aan chroom-6 en/of CARC?
16. Is er bij een relatie tussen effecten op de gezondheid en blootstelling aan chroom-6 en/of CARC sprake van een interactie met leefomgeving, levensstijl en genetische achtergrond (o.a. voeding, roken, water, buitenlucht)?
17. Is er bij een relatie tussen effecten op de gezondheid en blootstelling aan chroom-6 en/of CARC sprake van een interactie met andere gevaarlijke stoffen?

Vragen mbt Defensie situatie

18. Welke effecten op de gezondheid worden er gerapporteerd door (ex-)medewerkers van Defensie (gespecificeerd voor locatie, functie, werkzaamheden, werkomstandigheden, blootstellingsduur, tijdsperiode)?
19. Worden schadelijke effecten op het milieu door gebruik chroom-6 en/of CARC ook onderzocht? Zo ja, wat zijn deze effecten?

NORMEN/RECHT OP BESCHERMING

Algemene vragen

20. In de tijd:
 - a. Sinds wanneer is er bekend dat chroom-6 en/of CARC schadelijk is voor de gezondheid (op basis van wetenschappelijke literatuur)?
 - b. Wat waren/zijn normen van chroom-6 en/of CARC voor de algemene populatie?
 - c. Wat zijn de gezondheidkundige adviezen geweest voor arbeidsnormering van chroom-6 en/of CARC?
 - d. Wat waren/zijn normen/arboretgeving van chroom-6 en/of CARC voor werknemers die met chroom-6 en/of CARC werken?
 - e. Met welke beschermingsmaatregelen diende/dient een werkgever zijn werknemers tegen blootstelling aan chroom-6 en/of CARC te beschermen (stand van de techniek)?
 - f. In hoeverre waren bovenstaande punten afwijkend voor andere (commerciële) organisaties vergeleken met de situatie bij Defensie?

Vragen mbt Defensie situatie

21. In de tijd:
 - a. Sinds wanneer is er bij (de verschillende lagen bij) Defensie bekend dat chroom-6 en/of CARC schadelijk is voor de gezondheid? Hoe werd dat bekend gemaakt binnen Defensie of hoe werden (ex-)medewerkers van Defensie hierover geïnformeerd?
 - b. Wat waren/zijn normen/arboretgeving van chroom-6 en/of CARC voor (ex-)werknemers van Defensie die met chroom-6 en/of CARC werken? En zijn deze nageleefd?
 - c. Wat waren/zijn de gebruiken binnen Defensie voor (ex-)werknemers van Defensie die met chroom-6 en/of CARC werken? En zijn deze nageleefd?
 - d. Wat was/is het arboretgericht beleid binnen Defensie voor (ex-)werknemers van Defensie die met chroom-6 en/of CARC werken? En is deze nageleefd?
 - e. Wat was/is de zorgplicht van Defensie voor (ex-)werknemers van Defensie die met chroom-6 en/of CARC werken? En is deze nageleefd?
 - f. Welke beschermingsmaatregelen werden/worden bij Defensie toegepast om (ex-)medewerkers van Defensie te beschermen tegen blootstelling aan chroom-6 en/of CARC (afhankelijk per locatie, functie, werkzaamheden, werkomstandigheden en tijdsperiode) (stand van de techniek)?
 - g. Welke afwegingen hebben plaatsgevonden over het al dan niet blijven toepassen van chroom-6 en/of CARC, toen de effecten op de gezondheid bekend werden? Wie was daarvoor verantwoordelijk?

- h. Wat was de rol/verantwoordelijkheid met betrekking tot het naleven van normen/arbowedgeving/arbogerichtbeleid/zorgplicht van:
- Nederlandse Ministerie van Defensie
 - Amerikaanse Ministerie van Defensie
 - Arbeidsinspectie
 - leidinggevenden
 - veiligheidsfunctionarissen
 - bedrijfs/huisartsen bij Defensie
 - toezicht op werkvloer
 - medezeggenschapsraad
 - (ex-)werknemer van Defensie
- i. Welk beleid is er voor het blijven toepassen van chroom-6 en/of CARC in de toekomst?

RISICO

Algemene vragen

22. Hoe ziet de blootstelling-effect relatie eruit voor de effecten op de gezondheid die gerelateerd zijn aan de blootstelling aan chroom-6 en/of CARC?
23. Zijn er blootstellingen aan andere gevaarlijke stoffen die mogelijk deze relatie tussen effecten op de gezondheid en blootstelling aan chroom-6 en/of CARC beïnvloeden? Zo ja, hoe ziet de blootstelling-effect relatie eruit voor de effecten op de gezondheid die gerelateerd zijn aan de blootstelling aan chroom-6 en/of CARC in combinatie met de blootstelling aan die andere gevaarlijke stoffen?
24. Beïnvloedt leefomgeving, levensstijl of genetische achtergrond (o.a. voeding, roken, water, buitenlucht) deze relatie tussen effecten op de gezondheid en blootstelling aan chroom-6 en/of CARC? Zo ja, hoe ziet de blootstelling-effect relatie eruit voor de effecten op de gezondheid die gerelateerd zijn aan de blootstelling aan chroom-6 en/of CARC in combinatie met leefomgeving, levensstijl of genetische achtergrond (o.a. voeding, roken, water, buitenlucht)?

Vragen mbt Defensie situatie

25. Wat is het risico op effecten op gezondheid als gevolg van blootstelling aan chroom-6 en/of CARC voor (ex-)medewerkers van Defensie, gegeven locatie, functie, werkzaamheden, werkomstandigheden, blootstellingsduur, tijdsperiode, beschermingsmaatregelen en andere blootstellingen?
(uitgangspunt hierbij is het risico op de gezondheid als gevolg van blootstelling aan chroom-6 en/of CARC)
26. Hoe aannemelijk is het dat een door een (ex-)medewerker van Defensie gerapporteerd effect op de gezondheid het gevolg is van blootstelling aan chroom-6 en/of CARC, gegeven locatie, functie, werkzaamheden, werkomstandigheden, blootstellingsduur, tijdsperiode, beschermingsmaatregelen en andere blootstellingen?
(uitgangspunt hierbij is de aanwezigheid van een effect op de gezondheid en aannemelijkheid door blootstelling aan chroom-6 en/of CARC)
27. Is het mogelijk om een epidemiologisch onderzoek uit te voeren naar blootstelling aan chroom-6 en/of CARC en effecten op de gezondheid? Vereisten hiervoor zijn een duidelijk gedefinieerde studiepopulatie,

objectieve blootstellingskarakterisering, en objectieve gezondheidskarakterisering.

AANSPRAKELIJKHEID/JURIDISCH

Vragen mbt Defensie situatie

28. Wat is de procedure naar aanleiding van de uitkomsten van het onderzoek?

- Aansprakelijkheid Defensie
- Erkenning
- Bewijslast
- Schadevergoeding
- Verjaring
- Nabestaanden
- Hypotheek
- Zorgverzekering

MEDISCHE TESTEN/ONDERZOEK

Algemene vragen

29. Kan blootstelling aan chroom-6 en/of CARC in het lichaam worden aangetoond/gemeten (zowel tijdens blootstellingsperiode als achteraf)?
30. Kan (lichamelijk) medisch onderzoek uitwijzen of een bepaald effect op de gezondheid gerelateerd is aan de blootstelling aan chroom-6 en/of CARC?

Vragen mbt Defensie situatie

31. Wanneer heeft Defensie welk (lichamelijk) medisch onderzoek voor (ex-)medewerkers van Defensie aangeboden? Welke afwegingen hebben plaatsgevonden voor de keuze hiervoor?
32. Wie bepaalt welke (medische) onderzoeken worden uitgevoerd voor (ex-)medewerkers van Defensie?
 - kosten
 - op welke termijn
 - wie voert deze onderzoeken uit
 - communicatie hierover
33. Wat is de procedure voor het consulteren van een arts door (ex-)medewerker van Defensie met betrekking tot:
 - rol huisarts en bedrijfsarts
 - blootstelling aan chroom-6 en/of CARC

MANIER VAN ONDERZOEK DOEN RIVM-ONDERZOEK

34. Hoe ziet de procedure voor het uitvoeren van het RIVM-onderzoek eruit met betrekking tot:
 - taken RIVM
 - transparantie RIVM-onderzoek
 - rol paritaire commissie
 - rol Ministerie van Defensie
 - rol GGD onderzoek
 - rol andere (onafhankelijke) wetenschappers / onderzoeken
 - duur onderzoek
 - financiering onderzoek
 - tijdsperiode onderzoek
 - registratie voor het onderzoek
 - opstellen onderzoeksvragen
 - gebruik van informatie van (ex-)medewerkers
 - werving (ex-)medewerkers van Defensie
 - betrokkenheid (ex-)medewerkers van Defensie
 - informatievoorziening naar (ex-)medewerkers van Defensie
 - beantwoorden van vragen

BIJLAGE II: Beschrijving consortium en werkpakketten (WP's)

Per WP is er een WP-leider, die verantwoordelijk is voor uitvoer van het onderzoek binnen het WP. Daarnaast zijn er per WP één of meerdere trekkers die verantwoordelijk zijn voor de uitvoer van deelonderzoeken binnen het WP. De vraagnummers verwijzen naar de vraagnummers in de lijst met geprioriteerde en vastgestelde onderzoeksvragen door de Paritaire Commissie.

